

UN NOU DOCUMENT PRIVITOR LA ACȚIUNEA POLITICĂ ȘI MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN APRILIE 1919

ION STANCIU

Deși nu se poate spune că pînă acum istoriografiei noastre i-au lipsit mărturiile în stare să explice clar și convingător evoluția evenimentelor și a situațiilor intervenite în anul 1919 în raporturile României pe de o parte cu marile puteri reunite la Conferința de pace de la Paris iar, pe de alta, cu țările vecine ei, orice mărturie în plus nu poate fi decît binevenită. Cunoașterea deplină a adevărului, prin darea la lumină a resorturilor celor mai adînci ale evenimentelor, impune desigur istoricului datoria de a înregistra asemenea mărturii cu cea mai mare atenție, mai ales cînd este vorba despre evenimente de însemnătatea celor legate de împrejurările în care, în anii 1919—1920, s-a produs recunoașterea internațională a realizării statului național unitar român și consolidării lui, în condiții externe complicate și nu tocmai favorabile. În acest sens, foarte edificator mi se pare și documentul pe care intenționăm să-l reproducem mai jos, dînd textul lui integral, pentru a nu știrbi nimic din detaliile și atmosfera ce ne-o comunică, mulțumindu-ne doar cu un comentariu restrîns, care să-l introducă în contextul în care trebuie considerat, odată devenit cunoscut.

Este vorba despre procesul verbal al Consiliului de miniștri ce s-a ținut la București în ziua de 28 martie/10 aprilie 1919. O copie nesemnată a acestui document, provenind de la I.Gh. Duca dar rămasă în grija cunoscutului economist și om politic Victor Slăvescu, ne-a fost recent pusă la îndemînă de fiul acestuia, inginerul Mircea Slăvescu, a cărui bunăvoință ne obligă la mulțumirile cuvenite pentru permisiunea ce ne-a dat de a studia și publica documentul respectiv. Mi se pare potrivit să menționăm aici, în legătură cu gestul Domniei sale și cu interesul pe care știm că îl poartă păstrării manuscriselor ce i-au fost încredințate, și precizarea lăudabilă ce o arată, prin aceasta, cunoașterii trecutului nostru.

Hotărîrile Consiliului de Miniștri la care ne referim sînt cunoscute istoriografiei române doar în forma lor cea mai sumară, prin mențiunea pe care Gheorghe Brătianu a făcut-o în lucrarea sa *Acțiunea politică și militară a României în 1919*. În această binecunoscută scriere, apărută în 1939, la pagina 56, după ce prezenta contextul încordării raporturilor dintre România și Ungaria, unde venise la putere de la 21 martie 1919 guvernul revoluționar al sovietelor condus de Bela Kun, și după ce înregistra o serie de semne indicînd faptul că marile puteri aliate nu se grăbeau să procedeze la recunoașterea formală a unirii Transilvaniei cu România, în lumina actului clar de autodeterminare înfăptuit de românii de peste Carpați încă de la 1 decembrie 1918, Gheorghe Brătianu observa că, în consecință, situația militară și politică a României era grav primejduită. Cu trupele oprite pe linia de armistițiu de pe Mureș, linie provizoriu fixată la 13 noiembrie 1918, România asista la întărirea militară a Ungariei, care nu recunoștea unirea decisă la Alba Iulia, la persecutarea populației românești în teritoriile de peste Mureș și la ezitările marilor puteri în aplicarea propriei lor decizii, luate la 26 februarie 1919, de creare a unei zone neutre la vest de linia Arad—Oradea—Satu-Mare. O asemenea linie odată stabilită ar fi oferit desigur o garanție efectivă că drepturile teritoriale ale României asupra Transilvaniei, drepturi întemeiate pe principiul etnic, aveau să fie pînă la urmă respectate.

În aceste împrejurări, la 10 aprilie 1919, preciza Gheorghe Brătianu, „la București, zarurile fuseseră aruncate. Consiliul de miniștri, întrunit sub președenția Regelui, hotărîse înaintarea armatei în vestul Transilvaniei”¹. Circumstanțele, a căror complexitate era, cum se știe, mult mai mare decît o putem evoca doar în rîndurile de față, precum și importanța deciziei amintitului consiliu de miniștri nu mai necesită sublinieri speciale, fiind de altfel cunoscut lanțul consecințelor politice și militare ce a decurs din acțiunea de trecere a Mureșului de către armatele române la 15—16 aprilie 1919.

În lucrările mai recente dedicate acestor momente dramatice legate de împrejurările în care avea să se ajungă ulterior la recunoașterea internațională a unirii Transilvaniei cu România și a graniței de vest a țării, prin semnarea tratatului de la Trianon, la 4 iunie 1920, acest

Consiliu de miniștrii din 10 aprilie 1919 nu mai apare consemnat, ca eveniment el fiind de fapt substituit cu menționarea efectului lui. Referirile se fac, cu alte cuvinte, doar la decizia guvernului român de trimitere a trupelor peste linia Mureșului². Textul procesului verbal al Consiliului de miniștri vine însă să restabilească importanța politică a deciziei din 10 aprilie 1919, și nu numai pe aceea militară, singura care reiese din mențiunea declanșării ostilităților. Din document se degajă foarte clar, între altele, considerațiile care au impus decizia, atmosfera în care ea a fost dezbătută, anvergura răspunderilor implicate pentru viitorul statului național unitar român și atitudinea unora dintre oamenii politici români ce au participat la luarea deciziei.

Din document rezultă, în primul rând, că decizia înaintării peste linia Mureșului nu a fost deloc rezultatul unei acțiuni sub impulsul momentului. După o atitudine de îndelungată reținere, în care încrederea în capacitatea aliaților de a stăvilii evoluțiile politico-militare potrivnice României întregite a fost treptat eronate de sentimentul nesiguranței și îngrijorării, guvernul din București tocmai aflase de misiunea de conciliere a generalului Smuts la Budapesta și de neconfirmarea promisiunii generalului Franchet d'Espèrey, privind așteptatul ordin de înaintare pe noua linie a zonei neutre, situație în care ezitarea nu mai putea continua. Căci, cum se preciza, acțiunea militară nu mai putea fi nesocotită „fără a periclita în chipul cel mai grav și cel mai hotărât întreaga unitate națională”, cum declara M. Pherekide, președintele adinterim al Consiliului de miniștrii. Aflăm astfel că un precedent consiliu, ținut numai cu o zi înainte, fusese unanim în această părere, iar consiliul din 10 aprilie fiind ținut sub președinția regelui, era special destinat ascultării ultimelor evoluții, păreri și argumente care să dea toată greutatea formală necesară unei hotărâri de cea mai mare răspundere pentru soarta noului stat român întregit.

Din document răzbate și sublinierea repetată a faptului că primul și cel mai important considerent în decizia ce se discuta era asigurarea unității naționale, care, fiind primejduită de ineficacitatea Conferinței de pace și de acțiunea tot mai deschis potrivnică a Ungariei, impunea recurgerea la protecția militară a teritoriului românesc în limitele lui etnice. Dreptul la acest teritoriu, în principiu recunoscut tuturor celorlalte state de către aliați și de către conferință, ca și îndreptățirea la ocuparea lui militară, privită ca o garanție la care și alte state nu ezitaseră să recurgă, sînt invocate în document ca argumentele hotărîtoare în adoptarea singurei soluții ce se întrevedea pentru salvarea actului Unirii de la 1 decembrie 1918. Argumentul ideologic, al primejdiei bolșevice, este prezent și nu trebuie minimalizat, dar el apare împiedicat subordonat interesului arătat destinului unității naționale a României, care trece peste toate celelalte considerente. În fața acesteia, în consiliul din 10 aprilie, la confruntarea cu ultimele evoluții, orice șovăială avea să dispară. În acest sens trebuie înțelese și declarațiile lui Vasile Goldiș care, referindu-se la situația gravă a românilor din teritoriul aflat încă în momentul respectiv sub controlul trupelor maghiare, menționează cele două alternative avînd în vedere doar cazul cu totul ipotetic în care România nu ar fi acționat pentru apărarea „ținuturilor curat românești” de dincolo de linia Mureșului, pentru a salva astfel „unirea netrunchiată cu România”. Căci ea era singura pe care românii din Transilvania o doriseră efectiv cînd s-au pronunțat la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia și în sprijinul căreia, cereau acum protecția armatei române.

Documentul de față este deci cel ce poate de lămuritor nu numai asupra criteriului care a primat în luarea foarte însemnatei decizii de la 10 aprilie 1919 și anume cel al salvării unității statului național român, realizat prin sacrificiile unui îndelungat trecut de jertfe și aspirații. El vine să confirme totodată și legătura strînsă pe care evenimentele au stabilit-o, în 1919, între forța morală, care impusese încă din decembrie 1918 în fața lumii și în lumina dreptului realitatea statului național unitar român și puterea militară. Aceasta din urmă ne apare în condițiile internaționale încă instabile și turburi ale anului 1919, doar ca un factor asigurator al amintitei realități atunci cînd forța morală a dreptului nu s-a bucurat astfel, de respectul pe care l-a dobîndit totuși, mai tîrziu, prin tratatul semnat la Trianon, în iunie 1920.

NOTE

¹ G. I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespundenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, Cartea Românească, București, 1939, p. 56.

² Vezi, în acest sens, dintre lucrările mai cunoscute, *România în primul război mondial*, autori V. Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ioan M. Oprea și Paul Opreșcu, Edit. Militară, București, 1979, p. 56;

PROCES VERBAL

Azi 28 Martie 1919 s-a ținut la ora 11, în palatul Cotroceni, un consiliu de miniștrii sub președenția M. Sale Reglc. La consiliu a luat parte și D-nul General Prezan, șeful Marelui Stat Major al Armatei.

Dcschilnd ședința, Majestatea Sa Regele a spus că a convocat acest consiliu în urma dorinței exprimate de către Consiliul de Miniștrii și care i-a fost comunicată aseară prin D-nul M. Pherekide, președinte adinterim al consiliului. Că așa fiind, dorește să cunoască părerile miniștrilor asupra chestiunii de a se ști dacă armatele noastre trebuie sau nu să înainteze în Transilvania dincolo de linia pe care se află astăzi și că, îndeosebi, dorința sa este să cunoască în această privință părerile miniștrilor din Transilvania precum și ale celor din celelalte ținuturi românești unite cu Regatul.

D-nul M. Pherekide, președintele ad-interim al Consiliului de Miniștrii, cere Majestății Sale voie să rezume punctul de vedere al guvernului așa cum a reieșit din dezbaterile consiliului de ieri. D-nul M. Pherekide arată deci că cu toate plîngerile noastre, populațiunile românești rămase în teritoriile vechiului regat unguresc neocupate de trupele române au continuat să fie măcelărite și schingiuite de Unguri. Numai ca să nu îngreunăm situația delegaților noștri la conferința păcii am tot aminat înaintarea trupelor române.

În sfârșit, la 26 februarie s-a hotărît la Versailles schimbarea liniei de demarcațiune și înaintarea în condițiunile știute a trupelor române. De atunci însă și pînă astăzi aliații au tot amînat executarea acestei hotăriri și situația s-a agravat neîncetat în dauna României. În urma ultimelor evenimente revoluționare din Ungaria eram îndrituiți să credem că în sfârșit se vor lua convenite măsuri. Într-adevăr, în trecerea lui prin București duminică, Generalul Franchet d'Espérey, comandantul suprem al forțelor aliate din Orient, a asigurat pe Majestatea Sa Regele și pe guvern că chiar azi, joi 28 Martie/10 Aprilie, operațiunile împotriva forțelor bolșeviste maghiare vor începe și în acest scop a și plecat la Belgrad să ia înțelegere și cu autoritățile și comandamentul srbesc.

În locul ordinului de înaintare primim însă acum de la ei vestea ca să amînăm din nou totul, iar pe de altă parte o radiogramă ne vestește că Generalul Smuth, delegat de aliați, a fost la Budapesta și

1) a intrat acolo în negocieri cu guvernul bolșevist maghiar, care a declarat război României și a cărui atitudine și simțăminte față de noi sînt cunoscute și

2) că în tratativele sale e vorba de concesiuni făcute acestor bolșevici în dauna României,

Așa fiind, Consiliul de Miniștrii socotește că înaintarea trupelor române nu mai se poate amina fără a periclita în chipul cel mai grav și cel mai hotărît interesul neamului și întreaga unitate națională. E adevărat că hotărîrea aceasta poate pricinui nemulțumiri aliaților, dar guvernul socotește că ei au în momentul de față, cînd România e singura de pavază împotriva bolșevismului, prea mare nevoie de noi ca să nu fie constrinși a primi situația de fapt creată prin înaintarea trupelor române.

D-nul Pherekide a adăugat că consiliul a fost unanim în aceste păreri și că deciziile sale s-au întemeiat și pe situația noastră militară, astfel precum i-a fost descrisă de curînd încă de șeful Marelui Stat Major. El încheie rugînd pe d-nul General Prezan să dea consiliului ultimele lămuriri asupra situației forțelor noastre militare.

D-nul General Prezan reamintește că, acum două luni, situația militară era așa încît el era singur de reușita operațiunilor împotriva forțelor maghiare, precum a declarat-o atunci Consiliului de Miniștrii. Cu cît timpul a trecut, cu cît această situație s-a înrăutățit pentru noi. Astăzi ea se prezintă astfel: Ungurii dispun de 31 divizii reprezentînd un efectiv de 55 000 de oameni. Două din aceste divizii sînt pe front și una e în rezervă înspre Arad iar o a patra divizie e dincolo de Tisa.

Noi avem aproximativ 30 000 de oameni, superiori însă ungarilor prin pregătirea comandamentului și moralul lor și mai avem cele două divizii transilvănene care sînt în formațiune și a căror organizare nu e încă desăvîrșită, după ultimele informațiuni primite.

În rezumat, d-nul General Prezan declară că numai cu trupele din regat el nu mai are aceeași siguranță ca acum două luni de a învinge pe Unguri. Cu cele două divizii transilvănene, dacă le poate concentra, speră să-i bată.

Trecînd la examinarea situației militare în genere, Generalul Prezan arată că, la răsărit, bolșevicii înaintează din două părți, dinspre Odesa cu 20 000 de oameni și dinspre Kiev cu 60 000 de oameni și că aceste forțe se apropie de linia Nistrului. Spre a opri aceste trupe, noi nu dispunem în Basarabia decît de 4 (patru) divizii pe cînd noi-ar trebui 8 și că pe aliați ne putem sprijini puțin fiindcă francezii refuză să se bată iar grecii și polonezii au o valoare militară dubioasă și nu știe cît se va putea conta pe ei, mai ales în lipsa francezilor.

Planul său ar fi fost să termine repede pe frontul apusean spre a se putea întoarce în armă pe frontul răsăritean. În felul cum se prezintă astăzi situația pe frontul unguresc nu mai crede în putința de a retrage repede trupele sale din Transilvania spre a face față nevoilor militare de pe Nistru.

Domnul Goldiș, ministru fără portofoliu, declară că situația în Transilvania e de așa fel încât nu se mai poate tolera. În fața piedicilor puse de aliați ca noi să ne apărăm ținuturile curat românești, oamenii de peste munți au început să-și zică că dacă e vorba să fie împărțit, atunci decît o unire trunchiată cu România mai bine să căutăm un nou „modus vivendi” cu Ungaria sau să constituie o republică separată română. Recunoaște că situația militară e grea și că prezintă oarecare riscuri dar socotește că peste o lună situația va fi și mai grea. Față de înarmările continue ale Ungurilor, stînd în defensivă e exclus să ne putem gîndi că vom putea, peste cîtva timp, trimite trupe din Ardeal în Basarabia. De alminteri, plecarea trupelor române ar fi în Transilvania semnalul destrămării generale. În consecință, d-nul Goldiș cere să înaintăm imediat pînă la linia etnografică dacă nu pînă la linia tratatului. Orice moment pierdut sprește primejdia.

El crede, din informațiunile ce are la Sibiu, că trupele ungurești nu sînt așa de bine organizate cum se spune și că, procedînd la o atare înaintare, lucrăm în consonanță cu principiile aliaților care reclamă unitatea etnică a popoarelor. Dacă cumva ei n-ar înțelege, dacă ne-ar părăsi în voia bolșevicilor și ne-ar lăsa să pierim, ar dispărea ultima barieră în contra acestei primejdii și pacea lumii n-ar mai fi încheiată de Anglia, Franța și America ci ar fi dictată de sovietele bolșeviste germano-ruso-maghiare. De aceea aliații nu ne pot lua în nume de rău acțiunea noastră fără a subscrie, prin aceasta, propria lor sentință de moarte.

Pe lângă aceste considerațiuni, înaintarea noastră se impune și ca o chestie de demnitate. Nu putem lăsa ca chestiunea noastră să fie terfelită. Ați pășit înainte la 1916 fără siguranța izbînzii, fiindcă aveți încredere în dreptatea cauzei românești și a-ți biruit. Să facem și acum cu hotărîre ceea ce ne impune nevoia, inima și demnitatea noastră, căci nu e cu puțință ca să ni se nesocotească drepturile.

D-nul General Prezan crede că ar fi poate mai prudent să mai așteptăm pînă mîine, cînd va veni Generalul Franchet d'Esperey.

D-nul Alexandru Constantinescu, ministru de industrie, spune că nu trebuie așteptat nici o clipă. Dacă nu vom ști să profităm de momentul actual, totul va fi pierdut. Pînă acum am umblat după certificate de bună purtare și rezultatul e că am fost batjocoriți. Celelalte națiuni au ocupat teritoriile ce credeau că li se cuvine și le-a reușit. Să înaintăm fără șovăire căci să nu ne facem iluzii: la congres nu vom obține decît ceea ce vom izbuti să ocupăm efectiv. Întru-cît mă privește cea ce ne impune nevoia, inima și demnitatea noastră, căci nu e cu puțință ca să ni se nesocotească drepturile.

Majestatea Sa Regele roagă pe d-nul Inuleț — ca reprezentant al Basarabiei — să-și spună părerea.

D-nul Inuleț spune că el de mult crede, ca și domnul Constantinescu, că la congresul păcii lucrurile iau o așa întorsătură încît nu se vor dobîndi decît acele teritorii pe care se va pune stăpînire. Nu pot pricepe cum au putut aliații să intre în vorbă cu bolșevicii. Pe o asemenea cale noi nu li putem urma și deci nu ne rămîne decît să ne adunăm toate puterile pentru a ocupa fără întîrziere, pretutindeni, teritoriile noastre naționale. Cer și eu cu hotărîre ca să se dea imediat trupelor noastre ordinul să înainteze și să facă legătura cu Cehoslovacia, Polonia, Sîrbii și Grecii.

Generalul Văitolanu spune că el crede că trebuie să facem acțiunea. O crede ca ministru de război și ca general și deși e conștient de greutățile ce ne așteaptă, el roagă pe generalul Prezan să arunce în balanță spada și riscurile căci va avea cu siguranță izbînda.

D-nul ministru Nistor, în calitatea sa de reprezentant al Bucovinei, declară că această provincie s-a putut alipi de patria mamă prin concursul numai al armatelor române și prin urmare e și el de părerea să nu se mai stea pe gînduri și să se ocupe toate teritoriile ce ni se cuvin.

D-nul Ștefan C. Pop dă citire unei scrisori sosite în ultimul moment din Paris și prin care D-l Vaida Voevod ne conjură să dăm, fără întîrziere, ordin trupelor noastre să înainteze în Ardeal.

Majestatea Sa Regele, resumînd discuțiunile și luînd act de părerile exprimate, din care reiese îndecosebi că o atare acțiune ne este dictată de necesitățile unității naționale și de demnitatea noastră, se rialiază la punctul de vedere al consiliului că trebuie dat trupelor române ordinul de înaintare.

D-nul General Prezan declară că împărtășește concluziile consiliului dar că a socotit de a sa datorie să arate greutatea unei intrări în acțiune în împrejurările de față.

D-nul Ștefan C. Pop mulțumește Majestății Sale Regelui în numele Ardealului.

D-nul Pherekide dă citire telegramei ce se va trimite la Paris domnului I. Brătianu, Președintele Consiliului.

După dorința Majestății Sale, se hotărăște să se consemne într-un proces verbal discuțiunea acestui consiliu.

Ședința se ridică la ora 1 1/2 p.m.

(urmează semnăturile)